

ISSN 2181-9416
Doi Journal 10.26739/2181-9416

ЮРИСТ АХБОРОТНОМАСИ

2 СОН, 1 ЖИЛД

ВЕСТНИК ЮРИСТА

НОМЕР 2, ВЫПУСК 1

LAWYER HERALD

VOLUME 2, ISSUE 1

TOSHKENT-2021

ДАВЛАТ ВА ҲУҚУҚ НАЗАРИЯСИ ВА ТАРИХИ.
ҲУҚУҚИЙ ТАЪЛИМОТЛАР ТАРИХИ

1. МАЛИКОВА Гульчехра Рихсходжаевна В 100 ЛЕТ ЖИЗНЬ ТОЛЬКО НАЧИНАЕТСЯ ИЛИ ИСТОРИЯ РАЗВИТИЯ ЮРИДИЧЕСКОГО ОБРАЗОВАНИЯ В УЗБЕКИСТАНЕ (1920-1928).....	8
---	---

**ФУҚАРОЛИК ҲУҚУҚИ. МЕХНАТ ҲУҚУҚИ. БИЗНЕС ҲУҚУҚИ.
ИЖТИМОЙ ТАЪМИНОТ ҲУҚУҚИ**

2. ТОПИЛДИЕВ Воҳиджон Раҳимжонович, ДЖАМБАКИЕВА Феруза Бахтауновна ВОСИТАЧИЛИК ШАРТНОМАСИНИ БУЗГАНЛИК УЧУН ФУҚАРОЛИК ҲУҚУҚИЙ ЖАВОБГАРЛИК.....	24
3. БАБАКУЛОВ Зафар Курбонназарович ТОВАР БЕЛГИСИДАН ФОЙДАЛАНИШДА ФУҚАРОЛИК-ҲУҚУҚИЙ	32
ЖАВОБГАРЛИК МАСАЛАЛАРИ	32
4. РАХМАТОВ Анвар Исломович СПОРТ ТАШКИЛОТЛАРИНИНГ ШАРТНОМАВИЙ МАЖБУРИЯТЛАРИ	40
5. ХАСАНОВА Фарангис Акрамовна ФУҚАРОЛИК-ҲУҚУҚИЙ ЖАВОБГАРЛИК ТУШУНЧАСИ ВА БЕЛГИЛАРИ.....	48
6. МИРСОАТОВ Хабибулла Қудратуллаевич МЕХНАТ ҲУҚУҚЛАРИНИ ҲИМОЯ ҚИЛИШДА ПРОКУРОР НАЗОРАТИ ИНСТИТУТИНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШ МАСАЛАЛАРИ.....	53
7. ХАМДАМОВА Фируза Уразалиевна КОДИФИКАЦИЯ ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСКОГО ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВА: ТЕНДЕНЦИИ И ПЕРСПЕКТИВЫ	59

**ЖИНОЯТ ҲУҚУҚИ, ҲУҚУҚБУЗАРЛИКЛАРНИНГ ОЛДИНИ ОЛИШ.
КРИМИНОЛОГИЯ. ЖИНОЯТ-ИЖРОИЯ ҲУҚУҚИ**

8. ИСМОИЛОВ Олимжон Юсупжон ўғли ЛАТЕНТ ЖИНОЯТЧИЛИК: ТУШУНЧАСИ ВА ТАСНИФИЙ ХУСУСИЯТЛАРИ.....	65
9. РАХИМОВ Камолиддин Мухамаджонович ЙЎЛ ҲАРАКАТИ ХАВФСИЗЛИГИНИ ТАЪМИНЛАШНИНГ ҲУҚУҚИЙ АСОСЛАРИ	71

**ЖИНОЯТ ПРОЦЕССИ. КРИМИНАЛИСТИКА,
ТЕЗКОР-ҚИДИРУВ ҲУҚУҚ ВА СУД ЭКСПЕРТИЗАСИ**

10. КАРИМОВА Дилрабо Эргашевна СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ ВЗАИМОДЕЙСТВИЯ ОРГАНОВ ДОСУДЕБНОГО ПРОИЗВОДСТВА В УСЛОВИЯХ РАЗВИТИЯ ЦИФРОВЫХ ТЕХНОЛОГИЙ.....	80
11. РУЗМЕТОВ Ботиржон Хайитбаевич СУЩНОСТЬ ДОКАЗАТЕЛЬСТВ И ФУНКЦИИ ИНСТИТУТА СЛЕДСТВЕННЫХ ДЕЙСТВИЙ В УГОЛОВНОМ ПРОЦЕССЕ РЕСПУБЛИКИ УЗБЕКИСТАН.....	86
12. БАЙБЕКОВА Машхура Бурибаевна ЭКСПЕРТИЗА ТАДҚИҚОТЛАРИ СИФАТИНИ ОШИРИШ БЎЙИЧА АЙРИМ ФИКРЛАР	97
13. ТОШЕВА Динара Музрафовна СУД-ЭКСПЕРТИЗА ЛАБОРАТОРИЯЛАРИДА ПРОФЕССИОНАЛ ТЕСТ ТЕКШИРУВЛАРИ ВА ЛАБОРАТОРИЯЛАРАРО СОЛИШТИРМА ТЕКШИРУВЛАРНИ ЎТКАЗИШ	102

ХАЛҚАРО ҲУҚУҚ ВА ИНСОН ҲУҚУҚЛАРИ

14. УМАРХАНОВА Дилдора Шарипхановна ЖИНОЯТ ИШЛАРИ БЎЙИЧА ХАЛҚАРО ҲАМКОРЛИК МЕХАНИЗМИНИНГ ХАЛҚАРО-ҲУҚУҚИЙ АСОСЛАРИ ТАҲЛИЛИ	110
15. YULDASHEVA Govkherjan COMPARATIVE ANALYSIS OF LEGAL REGULATION AND PECULIARITIES OF THE INSTITUTE OF HONORARY CONSULS AT THE PRESENT STAGE.....	120
16. ТУРСУНОВА Маликахон Улугбековна СУЩНОСТЬ И СОДЕРЖАНИЕ ДИПЛОМАТИЧЕСКОЙ СЛУЖБЫ И ДИПЛОМАТИЧЕСКОГО ПРАВА НА СОВРЕМЕННОМ ЭТАПЕ	129
17. ГУЛИМОВ Аманлык Базарбаевич ПРАВО ЖИТЕЛЕЙ ПРИАРАЛЬЯ НА БЛАГОПРИЯТНУЮ ОКРУЖАЮЩУЮ СРЕДУ	136
18. РАХМАНОВ Шухрат Наимович ПРЕДСТАВИТЕЛЬСТВА ГОСУДАРСТВ ПРИ МЕЖДУНАРОДНЫХ ОРГАНИЗАЦИЙ КАК ЦЕНТРАЛЬНЫЙ ДВУЕДИНЫЙ ИНСТИТУТ ДИПЛОМАТИЧЕСКОГО ПРАВА МЕЖДУНАРОДНЫХ ОРГАНИЗАЦИЙ	143

ҲУҚУҚИЙ АМАЛИЁТ ВА ХОРИЖИЙ ТАЖРИБА

19. ИСОҚОВ Луқмонжон Холбоевич ОЗАРБАЙЖОН РЕСПУБЛИКАСИДА МИГРАЦИЯ СОҲАСИДАГИ ДАВЛАТ БОШҚАРУВИНИНГ ЎЗИГА ХОС ХУСУСИЯТЛАРИ	151
20. МАҲМУДҲОДЖАЕВА Умида Муминовна ИЧКИ ИШЛАР ОРГАНЛАРИ ТОМОНИДАН ҲАҚ ЭВАЗИГА ХИЗМАТ КЎРСАТИШ СОҲАСИДА ҲУҚУҚНИ ҚЎЛЛАШ АМАЛИЁТИНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШ МАСАЛАЛАРИ	161
21. АМИНОВ Умид Шарипович ПОНЯТИЕ И ОБЩАЯ ХАРАКТЕРИСТИКА ЮРИДИЧЕСКОЙ БЕЗОПАСНОСТИ.....	168

ЁШ ОЛИМЛАР МИНБАРИ

22. ҒАЙБУЛЛАЕВА Зилола Ғайбулло қизи ИЖТИМОИЙ ТАРМОҚЛАР ОРҚАЛИ АМАЛГА ОШИРИЛАЁТГАН ХАРИДЛАР ВА ЭЛЕКТРОН ШАРТНОМАЛАРНИ ТАРТИБГА СОЛИШ.....	172
23. ХОЖИЕВА Рўзигул Худайбердиевна ДАВЛАТ ХАРИДЛАРИ СОҲАСИДА ЮЗАГА КЕЛАДИГАН КОРРУПЦИЯВИЙ ҲОЛАТЛАР ВА УЛАРНИНГ ОЛДИНИ ОЛИШ МАСАЛАЛАРИ.....	179
24. ТОШЕВ Зафар Бобоқулович МУАЛЛИФЛИК ҲУҚУҚИНИ ЖИНОИЙ-ҲУҚУҚИЙ МУҲОФАЗА ҚИЛИШ МУАММОЛАРИ ВА ИСТИҚБОЛЛАРИ	185

ЮРИСТ АХБОРОТНОМАСИ ВЕСТНИК ЮРИСТА LAWYER HERALD

ЖИНОЯТ ҲУҚУҚИ, ҲУҚУҚБУЗАРЛИКЛАРНИНГ ОЛДИНИ ОЛИШ. КРИМИНОЛОГИЯ. ЖИНОЯТ-ИЖРОИЯ ҲУҚУҚИ

ИСМОИЛОВ Олимжон Юсупжон ўғли

Ўзбекистон Республикаси Бош Прокуратураси Академияси мустақил изланувчиси
E-mail: Olim.Ismoilov.91@inbox.ru

ЛАТЕНТ ЖИНОЯТЧИЛИК: ТУШУНЧАСИ ВА ТАСНИФИЙ ХУСУСИЯТЛАРИ

For citation (иктибос келтириш учун, для цитирования): ИСМОИЛОВ О.Ю. ЛАТЕНТ ЖИНОЯТЧИЛИК: ТУШУНЧАСИ ВА ТАСНИФИЙ ХУСУСИЯТЛАРИ// Юрист ахборотномаси - Вестник юриста - Lawyer herald. № 2 (2021), Б. 65-70.

 2 (2021) DOI <http://dx.doi.org/10.26739/2181-9416-2021-2-8>

АННОТАЦИЯ

Мақолада латент жиноятлар тушунчасининг шаклланиши, латент жиноятларнинг турлари ва таснифланри ўрганилган. Турли хил олимларнинг латент жиноятларни тоифаларга ва турларга ажратиш бўйича фикр ва мулоҳазалари ҳақида фикр юритилади. Латент жиноятчилик статистикаси таҳлил қилинган.

Калит сўзлар: латент, латент жиноятчилик, латент жиноятчиликнинг турлари, келиб чиқиш сабаблари, латент жиноятларни таснифлаш.

ИСМОИЛОВ Олимжон Юсупжон угли

Самостоятельный соискатель Академии
Генеральной прокуратуры Республики Узбекистан
E-mail: Olim.Ismoilov.91@inbox.ru

ЛАТЕНТНАЯ ПРЕСТУПНОСТЬ: ПОНЯТИЕ И КЛАССИФИКАЦИОННЫЕ ОСОБЕННОСТИ

АННОТАЦИЯ

В статье исследуется формирование понятия латентных преступлений, изучены виды и классификация латентных преступлений. Обсуждаются взгляды и мнения различных ученых о классификации латентных преступлений на категории и виды. Проанализирована статистика латентной преступности.

Ключевые слова: латент, латентные преступления, виды латентных преступлений, причины возникновения, классификация латентных преступлений.

ISMOILOV Olimjoni

Academy of the General Prosecutor's Office of the Republic of Uzbekistan, Independent researcher

E-mail: Olim.Ismoilov.91@inbox.ru

LATENT CRIME: CONCEPT AND CLASSIFICATION FEATURES

ANNOTATION

The article examines the formation of the concept of latent crimes, studies the types and classification of latent crimes. The views and opinions of various scientists on the classification of latent crimes into categories and types are discussed. The statistics of latent crime are analyzed.

Keywords: latent, latent crimes, types of latent crimes, causes of occurrence, classification of latent crimes.

Мамлакатимизда қонун устуворлигини таъминлаш ва жиноятчиликни жиловлаш борасида салмоқли ишлар амалга оширилмоқда. Мазкур йўналишда 80 дан ортиқ қонун ҳужжатлари ишлаб чиқилди ва қабул қилинди. Ички ишлар органлари тузилмаси янгиланди, ходимларнинг 65 фоизи аҳолига яқин ишлаш учун маҳаллаларга йўналтирилди. Мамлакатимиз аҳолисининг асосий қисми яшайдиган маҳаллаларда жиноятчилик муаммосига бутун жамоатчилик эътиборини қаратиш ва унга қарши самарали кураш ўзининг ижобий натижаларини бермоқда.

Кейинги йилларда ҳуқуқни муҳофаза қилувчи идораларнинг самарали меҳнати ва жамоатчиликнинг кучли назорати туфайли умумий жиноятчиликни камайиши кузатилмоқда. Шу билан бир қаторда, жамият учун хавфли бўлган латент (яширин) жиноятларнинг тури ва таснифий хусусиятларида бир оз бўлсада ўзгаришлар юз бермоқда.

Латин тилидан таржима қилинганда «латент» (latens, latentis) яширин, кўринмас, ташқи кўринишга эга эмас деган маънони билдиради [1, Б.279]. Ушбу атама ижтимоий ҳаётни турли соҳаларида яширин, номаълум ва кўринмас ҳодиса ва жараёнларни ифодалашда кенг қўлланилади.

Ўзбекистон Миллий Энциклопедиясида «латент» тушунчасига таъриф берилмаган бўлиб, «латентлик даври»га таърифи берилган. «Латентлик даври» яшириш даври: 1) физиологияда танага (орган, тўқима, ҳужайра ва бошқаларга) ҳар қандай ўзга жисм таъсир қилган вақтдан бошлаб, жавоб реакциясини олганига қадар бўлган даври ҳисобланади, 2) тиббиётда касаллик ривожланишининг яширин даври [2, Б.702], масалан, «коронавирус» (Covid-19) касаллигининг яширин даври (латентлик даври) 14 кун давом этиши кўпчиликга аён бўлди.

«Латент» тушунчаси юридик фанга жиноятчиликни барча кўринишларини синчковлик билан ўрганиш даврида кириб келган бўлиб, бу тушунча жиноятнинг ҳақиқатда содир бўлган, аммо турли сабабларга кўра яширин бўлиб қолган қисмини белгилашда қўлланилган [3, Б.164]. Юридик адабиётларда латент жиноятларнинг турли хил талқинлари мавжуд бўлсада, аксарият ҳолларда латент жиноятларнинг умумий тушунчасига унинг асосий, зарурий белгиси сифатида номаълум (яширин) жиҳати мавжудлиги олинади. Адабиётларда латент жиноятларни ифодалашда турли хил атамалар қўлланилади: «латент жиноят», «латент жиноятчилик», «яширин жиноят», «номаълум жиноят», «шубҳали (қоронғи) сонлар», «шубҳали атама» ва бошқалар.

Латент жиноятчилик ҳақида дастлабки фикрлар А.Кетле, Э.Ферри, Ф.Заҳаревич каби криминологларнинг асарларида учрайди. Биринчилардан бўлиб жиноятларнинг латентлик даражасини баҳолаган таниқли белгиялик криминолог А.Кетленинг таъкидлашича: «... биз билган умумий жиноий статистика, рўйхатдан ўтган ва суд ҳукми чиққан жиноятлар билан бир қаторда, яширин жиноятлар миқдори ўртасида деярли ўзгармас боғлиқлигини инобатга олмас эканмиз, жиноятчилик тушунчаси ҳеч қандай аҳамият касб этмайди. Бундай муносабат зарур ва тақдоран таъкидлаш жоизки, агар яширин жиноятлар ҳисобига олинмаганда эди, шу вақтгача жиноий статистика маълумотлари асосида қилинган таҳлилларнинг барчаси ёлғон ва маъносиз бўлар эди» [4, Б.4]. Ўз даврида, А.Кетле латент жиноятларга одил судловга номаълум бўлиб қолган жиноятлар сифатида таъриф берган [5, Б.262].

Жиноят сифатида рўйхатга олинган ва ҳақиқатда содир этилган жиноятлар нисбати билан латент жиноятлар ўртасидаги боғлиқлик масалаларни XIX асрда ғарб криминологлар Р.Майо-Смита, Р.Реснер ва бошқаларнинг асарларида учратиш мумкин. [6, Б.96].

Мустақил давлатлар ҳамдўстлиги давлатлари ўртасида (ўтган асрнинг 60-йилларида) латент

жиноятчилик муаммосига эътиборни қаратган биринчи криминолог олимлар А.А.Герцензон, Н.Н.Кондрашков, А.С.Шляпочников, Ф.М.Захаревич ва бошқал ҳисобланади.

Миллий криминология фанида латент жиноятчилик тушунчаси нисбатан камроқ ўрганилган соҳалардан бири бўлиб қолмоқда. У.Таджихановнинг умумий таҳрири остида нашр этилган юридик энциклопедияда «латент жиноятлар – жиноят ишлари олиб борувчи, тергов қилувчи давлат идораларига жиноят тўғрисида хабар келмаслиги ва аниқланмай қолиши» оқибатида юзага келган жиноятлар сифатида келтирилган [7, Б.222].

Юқоридагига ўхшаш тарзда латент жиноятчилик тушунчаси И.Фазилова, И.Исмаилова, К.Абдурасуловалар таҳрири остида чоп этилган криминология бўйича китобларда ҳам таърифланган [8, Б.70-77].

Юридик адабиётлар таҳлили шуни кўрсатадики, криминологияда латент жиноятчилик тушунчаси ҳақида умумий ҳамма бирдек қабул қиладиган тушунча мавжуд эмас. Латент жиноятларнинг энг содда, замонавий ва лўнда таърифи С.М.Иншаков томонидан берилган бўлиб, унга кўра, латент жиноятлар - бу содир этилган жиноятларнинг рўйхатдан ўтказилмаган қисмидир [9, Б.351].

С.М.Иншакованинг фикрига қўшилган ҳолда, мазкур тушунчани янада аниқлаштириш мақсадида, уни муҳим ўрин тутадиган қўйидаги ўзига хос хусусиятлар билан тўлдириш мумкин:

латент жиноятчилик - умумий жиноятчиликнинг таркибий қисми;

унинг ўзига хос сон ва сифат билан боғлиқ хусусиятлари мавжуд;

латент жиноятлар статистикаси, қоида тарикасида расман рўйхатга олинган жиноятлар сонига зид.

Фикримизча, Ўзбекистон Республикаси Бош прокуратураси, Олий суди, Давлат хавфсизлик хизмати, Ички ишлар вазирлиги, Давлат божхона қўмитасининг 2018 йил 30 декабрдаги ҚК-83, 08/УМ-706-18, 1, 84, 01-02/22-77-сон қарори билан тасдиқланган «Электрон жинойий-ҳуқуқий статистика ягона ахборот тизимини юритиш тартиби тўғрисидаги низом»да латент жиноятчилик тушунчаси батафсил ва тўғри берилган.

«Латент жиноят – ҳуқуқни муҳофаза қилувчи органларга олдиндан номаълум бўлган ёки маълум бўлган бўлсада, ҳисобга олишдан қасддан яширилган, муқаддам рўйхатга олинмаган ёки рўйхатга олинган бўлсада, ногўғри ҳуқуқий баҳо берилиши натижасида жиноят деб топилмаган, жиноят таркибининг барча аломатлари мавжуд бўлган ижтимоий хавfli қилмиш», деб тариф берилган.

Латент жиноятчилик тушунчасига аниқ ифодалангандан сўнг, унинг таснифий жиҳатларини, ҳар бир турининг ўзига хос хусусиятларини ўрганиш унга қарши самарали кураш усулларини ишлаб чиқишга ёрдам беради. Бугунги кунда латент жиноятчиликни турли хил мезонлар билан таснифлаш криминология фанида кузатилмоқда. Бунда содир этилган ҳодисани *аниқ ёки ноаниқлигига, яширин ёки яширилганлигига, жиноятларни латентлик даражасига, жиноятлар тоифасига* кўра гуруҳларга ажратиш кузатилмоқда.

Латент жиноятчиликни дастлаб таснифлашга ҳаракат қилган криминолог олимлар А.С.Шляпочников и Г.И.Забрянскийлардир [10, Б.98-103]. Улар барча латент жиноятларни жиноят содир этилган ҳодисанинг аниқ ёки ноаниқлигига қараб тўрт гуруҳга ажратишни таклиф этганлар:

биринчи гуруҳга содир этилганлиги аён бўлган жиноятлар киритилган. Ушбу жиноятлар ҳақида маълумот очиқ ва ошқора. Жабрланувчи ва уларнинг қариндошлари жиноятчини аниқлаш ва айбдорларни жазолаш учун тегишли органларга жиноят ҳақида хабар беришдан манфаатдор;

иккинчи гуруҳга ошқоралиги чекланган жиноятлар киритилган. Ушбу тоифадаги жиноятлар ҳақида жабрланувчилар ҳар доим ҳам турли сабабларга кўра (етказилган зарарнинг камлиги, вақтини беҳуда сарфламаслик ва б.) ҳуқуқни муҳофаза қилувчи органларга хабар беришмайди. Бироқ, жабрланувчилар уларга нисбатан содир этилган жиноятни қариндошларидан, танишларидан яширишмайдилар;

учинчи гуруҳга кўп ҳолатларда содир этилган жиноят ҳақида фақат жиноятчи ва жабрланувчига аён бўлган жиноятлар киритилади. Жабрланувчилар ўзи жинойий тажовуз ҳолатини яширишдан манфаатдор бўлганлиги сабабли (шармандалик, қасос олиш ва бошқа ҳолатлар), бундай жиноятлар тўғрисида маълум қилмайди;

тўртинчи гуруҳга мавҳум жиноят киритилган. Кўп ҳолатларда жинойий ҳодиса ҳақида жабрланувчиларнинг ўзлари ҳам, билмасликлари мумкин.

Таснифлашда юқоридаги мезонга амал қилган Г.М.Аглямова [11, Б.55-60] латент жиноятларни бешта гуруҳга ажратган:

1) номаълум жиноятлар – ушбу жиноятлар ҳақида ҳеч ким билмайди ёки кимдир бу жиноятлар ҳақида тахмин қилиши (сезиши) мумкин. Масалан, эҳтиётсизлик оқибатида содир этилган

жиноятлар. Бунинг асосий сабаби – жабрланувчининг ҳуқуқий саводхонлиги пастлигидир;

2) аниқланмаган жиноятлар – бу туркумга, яққол содир этилган, бироқ ҳуқуқни муҳофаза қилувчи органларга хабар келиб тушмаган жиноятлар киради;

3) фош этилмаган жиноятлар – ушбу жиноятлар ҳуқуқни муҳофаза қилувчи органлар томонидан турли воситалар, усуллар ва услублар ёрдамида фош этилмаган ва жазо муқаррарлиги таъминланмаган жиноятлардир;

4) очилмаган жиноятлар – аниқланган, фош этилган, тергов қилинган, бироқ айрим сабабларга кўра тўлиқ очилмаган жиноятлар.

5) жиной статистикада қайд этилмаган жиноятлар.

Бу ерда айрим чалкашликларга йўл қўйилганлиги сезилиб турибди, чунки фош этилмаган ёки очилмаган жиноятлар латент жиноятлар таърифида келтирилган биринчи талабга яъни «ҳуқуқни муҳофаза қилувчи органларга олдиндан номаълум бўлган» деган шартга мос келмайди. Улар ҳуқуқни муҳофаза қилувчи органларга олдиндан маълум бўлганлиги учун ҳам «очилмаган ёки фош этилмаган» жиноятлар гуруҳига киритилган.

Латент жиноятларни таснифлашнинг янада соддалаштирилган тури А.И.Долгова и Е.О.Марлухина [12, Б.372] томонидан таклиф этилган. Улар латент жиноятларни яширин жиноятлар (ҳуқуқни муҳофаза қилувчи органларга маълум бўлмаган жиноятлар) ва яширилган жиноятлар (ҳуқуқни муҳофаза қилувчи органларга маълум бўлган, бироқ жиноятчилик статистикасида акс эттирилмаган, рўйхатга олинмаган жиноятлар)га ажратилган.

Бизнинг фикримизча, ушбу таснифлаш жиноятларнинг айрим турларини тоифалашда мураккаб ва қийин ҳисобланади.

Энг кенг тарқалган таснифлашни Х.Д.Аликперовым и Р.И.Расуловлар [13, Б.40] томонидан таклиф этилган. Улар мавжуд жиноятларни латентлик даражасидан келиб чиқиб турларга бўлишган:

1. Латентлик даражаси юқори бўлган жиноятлар;
2. Латентлик даражаси ўрта бўлган жиноятлар;
3. Латентлик даражаси паст бўлган жиноятлар.

Жиноятларни ушбу тоифада турланиши жиноятчиликка қарши курашни амалга оширувчи органлар учун жуда қулай бўлиб, куч ва воситаларни мақсадли равишда латентлик даражаси юқори бўлган жиноятларга йўналтириш имконини беради. Бироқ, бу тоифада жиноятларни турланиши фақат умумий хусусиятга эга бўлиб, латент жиноятларни моҳиятини ва келиб чиқиш сабабларини жиной ҳодиса сифатида тушунишга ёрдам бермайди. Шунингдек, айрим жиноятлар, масалан геноцид (153-модда), терроризм (155-модда), қопорувчилик (161-модда) жиноятлари латент бўлиш эҳтимоли пастлиги сабабли, ушбу жиноятларни таснифлаш имкони мавжуд эмас. Шу сабабли ушбу жиноятларни учинчи, латентлик даражаси паст бўлган гуруҳга киритиш мақсада мувофиқ эмас.

Шунингдек, криминолог олимлар латент жиноятларни жиноятлар тоифасига қараб ҳам ажратишган: иқтисодий; коррупцион; экологик; маиший зўравонлик; компьютер техникаси воситаларидан фойдаланиб содир этилган; бошқа турдаги жиноятлар.

Бу нисбий таснифлаш бўлиб, жиноятчилик даражасига қараб ўзгариши мумкин. Масалан, ушбу рўйхатга жинсий эркинликка қарши жиноятлар (номусга тегиш (118-модда), бесоқолбозлик (120-модда) жиноятларни киритиш ҳам мумкин. Жамиятнинг компьютерлаштирилишига қараб, туман ва қишлоқларда компьютер техникаси воситаларидан фойдаланган ҳолда содир этилган жиноятлар ушбу тоифадан чиқариш мумкин.

Ҳар бир жиноят ўзига хос латентлик даражасига эга бўлиб, жиной қилмишнинг моҳияти содир этилиш сабаблари, шароитлари ва омиллари билан чамбарчас боғлиқ. Масалан, экологик жиноятларнинг латентлигининг асосий сабаблари фош этишнинг усул ва услубларининг номукаммалигидир. Шунингдек, ушбу ҳолатда жиноятнинг «қурбони» сифатида табиатнинг ўзи бўлиб, унга етказилган зарар ва жиной қилмиш ҳақида хабар бера олмайди. Бундан ташқари, ҳаво ва сувнинг ифлосланиши каби экологик жиноятларни аниқлаш ва расмийлаштириш учун махсус билим талаб этилиши, бу эса баъзан жуда қийин ва имконсиз ҳисобланади.

Иқтисодий ва коррупцион жиноятларнинг латентлашуви баъзи ҳолатларда, тизимнинг оммавий коррупцилашганлиги ҳамда иқтисодий ва мансабдорлик жиноятлари фош этиш учун етарли билим ва кўникмаларнинг етишмаслиги сабаб бўлади.

Маиший зўравонлик ва жинсий эркинликка қарши жиноятларнинг латентлигининг ўзига хослиги, баъзи ҳолларда жабрланувчилар томонидан уларга нисбатан содир этилган жиной тажовузларнинг овоза бўлиб кетишини истамаслиги ва миллий-ментал омиллар сабаб бўлади.

Компьютер техникаси воситаларидан фойдаланиш содир этилган жиноятларнинг латентлик даражасининг юкори бўлиб қолишлигини, ҳуқуқни муҳофаза қилувчи органлар томонидан жиноятларни фош этишда касбий маҳорат ва етарли тажриба йўқлиги. Шунингдек, хорижий давлатлардан фарқли ўлароқ, миллий тизимнинг етарли даражада рақамлаштирилмаганлиги.

Республикамизда «Электрон жиноий-ҳуқуқий статистика ягона ахборот тизимини юритиш тартиби тўғрисидаги низом»да латент жиноятлар келиб чиқиш сабабларига кўра қуйидагича таснифланган:

– жабрланувчининг ўзига нисбатан содир этилган жиноятни ҳуқуқий билимларининг етарли даражада эмаслиги сабабли, маъмурий ҳуқуқбузарлик ёки ахлоқ нормаларининг бузилиши сифатида нотўғри баҳоланганлиги ва бу ҳақда ҳуқуқни муҳофаза қилувчи органларга хабар бермаганлиги;

– ҳуқуқни муҳофаза қилувчи орган мансабдор шахсининг малакаси етарли эмаслиги сабабли, содир этилган жиноятга нотўғри ҳуқуқий баҳо берилганлиги натижасида жиноят эмас деб топилганлиги;

– содир этилган жиноят корхона, муассаса, ташкилот ёки алоҳида шахсларга маълум бўлмаганлиги ёки маълум бўлсада, ҳуқуқни муҳофаза қилувчи органларга хабар бермаганлиги;

– жабрланувчи ўзига нисбатан жиноят содир этилганлигини аниқ била туриб, бу ҳақда ҳуқуқни муҳофаза қилувчи органларга арз қилмаганлиги;

– жиноят тўғрисидаги ариза, хабар ва бошқа маълумотларни қабул қилиш, рўйхатдан ўтказиш ёки кўриб чиқиш хизмат вазифаларига кирадиган мансабдор шахсининг жиноятни ҳисобга олишдан қасддан яширганлиги.

Бугунги кунда кўпчилик олимлар томонидан эътироф этилган ҳамда дарсликларга киритилган тасниф А.М.Алексеев ва А.Н.Роша [14, Б.30-45] томонидан таклиф қилинган. Муаллифлар латент жиноятчиликни қуйидаги турларга ажратишган:

1) табиий латент жиноятлар (табиий латент жиноятлар остида ҳуқуқни муҳофаза қилувчи органларга жиноят ҳодиса факти аён бўлмаган ҳолатлар тушунилади);

2) сунъий латент жиноятлар (ҳуқуқни муҳофаза қилувчи органлари содир этилган жиноятлар тўғрисида керакли маълумотларга эга бўлишига қарамай, уларни қасддан рўйхатга олмаган, ҳисобдан яширилган жиноятлар);

3) чегарадош вазиятдаги латент жиноятлар (ушбу жиноятлар ҳақида ҳуқуқни муҳофаза қилувчи органлар хабардор бўлишига қарамасдан, ходимларнинг қилмишни малакалашда хатоликка йўл қўйилганлиги сабабли жиноят сифатида рўйхатга олинмаган жиноятлардир).

Жиноятчиликка қарши муваффақиятли курашишининг асосий омили бу жиноятларининг нафақат рўйхатдан ўтказилган қисми, балки ҳақиқий ҳолати ва сони ҳақида тасаввурга эга бўлишдир. Жиноятчиликка қарши курашишда куч ва воситаларнинг тўғри йўналтириш, режалаштириш, келгусида жиноят ортиши мумкин бўлган соҳаларни башоратлашда аниқ рақамларга эга бўлиш талаб этилади. Бу масалада расмий статистика билан бир қаторда латент жиноятчилик динамикаси ва турларини илмий жиҳатдан таҳлил этиб бориш ҳам ижобий натижага эришишга кўмак баради.

Иқтибослар/Сноски/References:

1. Словарь иностранных слов. – М., 1980.
2. Узбекистон Миллий Энциклопедияси 5-том. – Т. 2003.
3. Сазонова Н.В. Латентная преступность: понятие, причины, измерение: дис... канд. юрид. наук.: 12.00.08 / Н.В. Сазонова. Красноярск, 2004. – 164 с.
4. Цитир. по Горяинов КК, Овчинский ВС., Кондратюк Л.В. Улучшение взаимоотношения граждан и милиции: доступ к правосудию и система выявления, регистрации и учета преступлений. - М., <http://www.indem.ru/cja/nasel.htm>, 2001 г.
5. Кетле А. Ж. Социальная физика, или опыт исследования человеческих способностей. / Киев, 1911. – 262 с.
6. Ковалкин А. А. Латентная преступность и ее выявление органами внутренних дел: Учебное пособие. – Киев, КВШ МВД СССР, 1985, 96 с.
7. Таджиханов Юридик энциклопедия Т.: «Шарқ» 2001.
8. Криминология. Умумий қисм: ИИВ олий таълим муассасалари учун дарслик / И.Исмаилов, Қ.Абдурасулова, И.Фазилов; Масъул муҳаррир Ш.Т.Икрамов. – Т.: Ўзбекистон Республикаси ИИВ Академияси, 2015.

9. Иншаков С.М. Латентная преступность в Российской Федерации: 2001 - 2006 / Под ред.: Иншаков С.М. – М.: Закон и право, ЮНИТИ-ДАНА, 2007.
10. Забрянский Г.И., Шляпочников А.С. Выявление латентной преступности // Советское государство и право. – М.: Наука, 1971, № 5.
11. Аглямова Г.М. Причины латентной преступности: поиск новых подходов // Вестник Волжского университета им. В.Н.Татищева. Серия «Юриспруденция». – Тольятти: ВУиТ, 2007, Вып. 68.
12. Долгова А. И. Криминология: учебное пособие / – М.: Норма., 2010. – 152 с.
13. Марлухина Е.О. Криминология - учебное пособие. «Дашков и К» – М.: 2010г. – 372 с.
14. Аликперов Х.Д. Понятие и причины латентной преступности / Х.Д. Аликперов, Р.И. Расулов, – Баку, 1989. – 40 с.
15. Алексеев А.М., Роша, А.Н. Латентная преступность и эффективность деятельности правоохранительных органов // Вопросы борьбы с преступностью. – М.: Юрид. лит., 1973, № 19.